

De stille overname

Globalisering als bedreiging voor de democratie

EDWIN VAN DER SCHOOT

Noreena Hertz droeg ooit de boodschap van de vrije markt uit. Toen ze in Rusland opmerkte dat de vrije marktwerking daar niet het gewenste resultaat bracht, veranderde ze radicaal van gedachte. Nu betoogt ze dat politici hun oren steeds meer naar het bedrijfsleven laten hangen en daarmee het geloof van de burger verkwanseld hebben. Onlangs verscheen de Nederlandse vertaling van 'The silent takeover', haar aanklacht tegen de te ver doorgeslagen globalisering, voor wie de ideologische vervlakking in de politiek wil begrijpen. Met 'de stille overname' doelt Hertz op de verschillende nationale overheden die zich steeds verder terugtrekken en steeds afhankelijker worden van het bedrijfsleven, onder aanvoering van een aantal multinationals. Het is geen overname zoals bedrijven hun concurrenten overnemen, wat vaak gepaard gaat met jubelgeluiden. Dit is een overname waar weinig ruchtbaarheid aan wordt gegeven. Gekozen politici hebben nauwelijks nog bewegingsvrijheid. Het is het bedrijfsleven dat de dienst uitmaakt. "Regeringen streden vroeger om stukken grondgebied; tegenwoordig vechten ze om marktaandeel. (...) De taak van nationale staten is inmiddels voor een belangrijk deel simpelweg het bedrijfsleven tegen de laagste kosten te voorzien van de benodigde openbare voorzieningen en infrastructuur en de vrije wereldhandel te beschermen," aldus Hertz.

Het neoliberalisme van Thatcher, Reagan en ook onze eigen paarse kabinetten heeft bijgedragen aan een blind vertrouwen in de markt. Gevolg is een bijna totaal gebrek aan grip van de nationale overheden op de economie en de financiële markten. Politici hebben steeds minder macht en worden bij zaken waarover ze nog wel kunnen beslissen geconfronteerd met de belangen van het steeds machtigere bedrijfsleven.

Aan de basis van dit 'laissez-faire'-kapitalisme ligt volgens Hertz een fundamentele paradox. De staat, die zich steeds verder terugtrekt en de markt met haar multinationals steeds meer ruimte geeft, loopt het risico de eigen legitimiteit op deze manier te verspelen. Politici hebben namelijk nog maar één ideologie te bieden: een systeem gebaseerd op de vrije markt en consumptisme. "Ze proberen het in verschillende nuances van blauw, rood en geel te verkopen, maar het blijft een systeem waarin bedrijven de baas zijn, de overheid de werknemers en de burgers de consumenten." Dat de feitelijke macht niet meer bij de politiek ligt, beseft de kiezer ook wel. Daarom negeert hij de stembus steeds vaker.

De vraagtekens die Hertz zet bij de groeiende politieke macht van bedrijven zijn haar voornaamste kritiekpunten. Maar er is meer. Tussen 1988 en 1998 steeg het inkomen van het armste vijfde deel van de bevolking in de VS bijvoorbeeld met minder dan een procent, terwijl het inkomen van het rijkste vijfde deel met meer dan vijftien procent steeg. De 'trickle down' theorie, die behelst dat rijkdom vanzelf doorsijpelt naar beneden, blijkt niet op te gaan. Het verschil tussen arm en rijk, ook binnen de westerse wereld, is in de moderne tijd nog nooit zo groot geweest. Daarnaast hebben overheden volgens Hertz bepaalde morele verantwoordelijkheden ten opzichte van hun burgers. Ze dienen zich belangeloos en objectief voor het welzijn van hun onderdanen in te zetten. Echter, hoe kan dat wanneer de miljoenenverslindende verkiezingscampagnes van politieke partijen bijna geheel door het bedrijfsleven worden gefinancierd? Op winst gerichte bedrijven doen immers niets voor niets. Hertz geeft in haar boek dan ook talloze voorbeelden van lieden die door middel van een donatie aan de partijkas hun belangen behartigd zagen. Bernie Ecclestone bijvoorbeeld, de man achter de Formuleraces, doneerde in 1997 ruim 1,5 miljoen euro aan het New Labour van Tony Blair, met als resultaat het opschorten van het verbod op tabaksreclame in Groot-Brittannië bij Formule 1-races.

De huidige vorm van globalisering bedreigt dus langs verschillende wegen de democratie. De oplossing ligt volgens Hertz in bewustwording van de macht die burgers en consumenten kunnen uitoefenen, namelijk door zich te verenigen en aan te dringen op verandering. Immers, zowel de politiek als de markt kunnen niet zonder de steun van het publiek.

Hertz komt niet met een heel nieuw geluid, haar argumenten hebben we allemaal al eens in een of andere vorm gehoord. Maar dat is dan ook niet de pretentie van haar boek. Ook is het geen ongenueanceerde antiglobaliseringsretoriek. "Kapitalisme is vooralsnog het beste systeem om welvaart te scheppen," aldus Hertz. Alleen niet op deze manier. Wat ze wel wil bereiken, is de globaliseringdiscussie bij meer mensen onder de aandacht brengen en hen over te halen actie te ondernemen. Ze doet dat door een serie betogen die verhelderd worden door talloze concrete voorbeelden en anekdotes. Mede daardoor is 'De stille overname' een uiterst vermakelijk en leesbaar boek, zelfs wanneer je het als lezer inhoudelijk niet altijd met Hertz eens bent.

Hertz, N. *De stille overname* (2002).
Vertaling van: *The silent takeover. Global capitalism and the death of democracy.*
Vertaling Amy Bais.
Uitgeverij Contact, 256 pagina's.